

Ի Օ Ս Ն Ա Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԳԷՍ ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Թիւ 12

1888

Յունիս 25

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՃԱՇՈՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Ժ. 22—30:

«Եղեն յայնժամ Նաւակաւիք լերուստղեմ ու ձմեռն էր: Եւ շրջէր Յիսուս ի տաճարին՝ ի սրահին Սովոմոնի: Շուրջ եղեն զնովաւ Հրեայքն եւ եւ ասեն. մինչեւ յե՞րբ քալիս զողիս մեր. եթէ զու ես Քրիստոսն, ասա մեզ համարձակ»:

Հրեայք՝ որք այնքան ժամանակ Յիսուսի այնքան ճշմարիտ եւ սուրբ վարդապետութիւններն ու գերաշնորհ գործերը լսած ու տեսած էին, տակաւին տարակուսանաց մէջ լինելով թէ Յիսուս է ճշմարիտ Մեսիայն թէ ոչ, կը խոնուին նորա շուրջ եւ կաղաղակեն. «Մինչեւ երբ պիտի տառապեցնես մեր հոգիները. մինչեւ երբ այոքան անհնարին տարակուսութեան մէջ պիտի թողուս զմեզ. եթէ դու ես Քրիստոսն, ըսէ՛ մեզ համարձակ»:

Յիսուս որ ամենեւին կեղծել չէր գիտեր, Յիսուս որ ունէր նաւատակ համօրէն մարդկութեան ընդունել տալ իւր փրկարար վարդապետութիւն եւ բոլոր աշխարհիս շնորհել իւր բարերար թագաւորութիւնն, Յիսուս առանց խռովելու այն

բազմութենէն, որ սպառնալից դիրք մը առած՝ հարցում կուղղէր առ ինքն կատաղի բարկութեամբ, կը պատասխանէ հեզօրէն. «Ըսի ձեզի եւ չէք հաւատար ինձ, այն գործերն, զորս ես կը գործեմ, նոքին խկ կը վկայեն թէ ես ով եմ»: Այսպիսի պատասխան մը եւս երբեմն տուաւ Յիսուս նոցա, որք Յովհաննէս Մկրտչի կողմէն եկած եւ հարցուցած էին թէ «Դու ո՞վ ես, Գրիստոսն ես»: Այժմ եւս իւր գործերը կը յիշէ, գործեր, որք մարդկային բնութենէն ի վեր անդր էին, գործեր, որք աստուածային էին, որոց առջեւ մարդկային բանականութիւնը խոնարհելէ զատ՝ ուրիշ բան չունէր ընելու, այլ սակայն Հրեայք տակաւին յիմարաբար կը հակառակէին, վասն զի Մեսիայէն բան մը միայն կականկալէին, այն էր ազատութիւն Հռովմէական պետութեան լուծէն եւ վերահաստատութիւն փառաւոր թագաւորութեանն Դաւթի, մինչդեռ Յիսուսի վարդապետութեանց ու քարոզութեանց բովանդակութիւնն եւ ԻՍԿԱԿԱՆ նպատակն էր ազատութիւն Մեղաց լուծէն:

Այս որպիսի բարոյական ճշմարիտ վարդապետութիւն. ազգ մը եւ ժողովուրդ մը, որ վարակուած է մեղօք, ազգ մը եւ ժողովուրդ մը՝ որ զուրկ է բարոյական այնպիսի հանգամանքներէ, որովք միայն կարելի է գտնել ազատութիւն եւ երջանկութիւն, ե՞րբ տեսնուած է արժանացած իւր քաղաքական անկախութեան: Ինչպէս մեղաւոր մարդ մը քաղաքական պատիժներէ, թող երկնայինը, չկրնար զերծանիլ, այսպէս մեղաւոր ազգի մը կարելի չէ փրկուիլ, մինչեւ որ մեղի՛ ըսուած բանը չթօթափէ իւր վրայէն: Եթէ երբեք խկ հրաշխեք իմն, որպէս Հրեայք Մեսիայի շնորհիւ կը փափաքէին, մարդ մը կամ ազգ մը ստանայ աշխարհային ամեն փառք, հարստութիւն եւ երջանկութիւն, այլ սակայն առօրեայ է այն, կորուստը մօտալուտ, զի մոլորութիւնը, որ մեղաց ծնունդն է, կառնու այդ մարդէն կամ ազգէն ամէն բան եւ կը մասնէ վերստին թշուառութեան, գահավեժ կը գլորէ ի վիհն կորստեան, ըստ անուտ բանի Տեառն, թէ «Ամենայն որ գործէ զմեզս, ծառայ է մեզայ», եւ թէ «Ի մեղաց անտի մահ». Հռովմ. Ե. 12:

Հրեայք յայնժամ ի մեղս էին, ուստի եւ արժանի չէին քաղաքական անկախութեան, զոր Բրիտոսէն կը յուսային. բաժնուած էին իրարմէ տարբեր ուղղութիւններէ առաջնորդուող այլ եւ այլ կուսակցութեանց. իւրաքանչիւր ոք իւր անձին չափը կը նախընտրէր. սիրոյ, որ պիտի կապէր այս դժբաղդ ազգին ցիրուցան անդամներն իրարու, սիրոյ, որ նոյն իսկ փրկութիւնն է, փոխանակուած էր ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆԸ, տառապանք խորին եւ սոսկալի: Արդ՝ այսպիսի ազգի մը վրայ կարելի՞ էր հասնիլ Աստուծոյ արքայութիւնն, ուստի իրաւամբ Յիսուս կը յաւելու. «Դուք ինձ չէք հաւատար, զի ոչխարներէս չէք», վասնզի չունէին ոչխարի նման ոչ սրտի ամբողջութիւն եւ ոչ խոնարհամտութիւն: Գիտէր Յիսուս թէ ո՞րք պիտի հաւատային իրեն, եւ պիտի գային իւր ետեւէն. կը հաստատէր թէ ի՞նչպէս իւր հաւատացեալք պիտի արժանի լինէին յաւիտեանական կենաց, կը քարոզէր թէ իւրայիններէն ոչ ոք պիտի կորսուէր, վասն զի իւր հաւատացեալք այնպիսի հզօր պահապան մը, արթուն հովիւ մը պիտի ունենային, որոյ կարողութեան եւ իմաստութեան չափ ու սահման չկար, եւ այն էր «Հայր իմ՝ որ ես ինձ զնոսա մեծ է քոն զամենայն»: Եւսոյ Յիսուս Հրէից ցոյց տալու համար թէ ինքն եւս գործակից է Հօր Աստուծոյ ի մասին պահպանութեան հաւատացեալ հօտին — քրիստոնէական եկեղեցւոյն, կարտասանէ սա վերջին խօսքը. «Ես եւ Հայր իմ Մի եմք»:

Յիսուս այս խօսքերն ըսաւ Նաւակատեաց աօնի Ժամոնակ (¹), տաճարին ներսը, Սողոմոնի սրահին, եւ ոչ թէ դաւթին մէջ, բաց տեղ, վասն զի ձմեռ էր. թող որ Իսրայելի բարոյական անկման ձմեռն եւս հասած էր: Իսրայելեան այգին այլ եւս աերեւաթափ՝ ձմրան սաստկութեան մատնուած էր, մեղաց ձմրան:

Վ.

¹ Տօն Նաւակատեաց, զոր հաստատեց Մեծն Յուդա Մակաբէ, ի յիշատակ մարտնչեան տաճարին յետ պղծումեանն ի ձեռն Անտիոքոսի Եպիփանայ Նախ քան զԲրիտոս 164 167: Այս տօն կը տօնէր ուժ օր, եւ կը կոչուէր Նաեւ ճրագալուցի տօն, վասնզի Հրեայք ի սկզբան տօնին իրենց ընտանեաց իւրաքանչիւր անձին ծնունդ մէն մի ճրագ կսկսէին վառել, եւ ամէն երեկոյ հետգնէէ մի մի ճրագ կը յաւելուն տօնին բոլոր օրերը:

ՏՈՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԱՍՆԻ

Առաջին մեծ տօն, զոր կարգեց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, երբ աւարտեց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հայրապետական Մայր-Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի աշխարհամատուռն տաճարի շինութիւնը: Գրիգոր Լուսաւորիչ հայրապետ ամենայն Հայոց ձեռնադրուելէ եւ Հայաստան աշխարհն ի Քրիստոս լուսաւորելէ յետոյ, բազմատարած կալութէ, որ այնուհետեւ միշտ ի Հայս վառ մնայ Քրիստոնէական կրօնի կենսատու լոյսը. կ'աղօթէ, որ Հայաստան այս նոր ոյժով, այս նոր բարոյականաւ աւելի զօրեղ մնայ. կը մաղթէ որ այն երկիրն, ուր առաջին անգամ Աստուած խօսեցաւ մարդուն հետ, այն երկիրն, ուր Աստուած Նոյեան զոհն հոտտելով հաշտուեցաւ, եւ Սրարատայ գազաթէն օրհնեց մարդկութիւնն, այն երկիրն ուր ի սկզբան ցանուեցաւ Աւետարանի հունար, ոռոգելով արեամբ թաղէոսի եւ Բարթոլոմէոսի առաքելոց, եւ սրբուհեացն Սանդխտոյ եւ Զարմանդխտոյ, աստուածային յատուկ օրհնութեամբ պահպանուի յաւիտեան: Տէր Աստուած Լուսաւորչի այս աղօթքը լսելով՝ կերեւի ի տեսիլ լուսոյ, ոսկի ուռն ի ձեռին կիջնէ յՍրարատ, անդ ի Վաղարշապատ կը դըրդէ երկրի հիմերը, կը գծէ կը նիչէ մայր տաճարի նախատիպը: Ընդ այս ահաւոր տեսիլ, փառաւոր եւ հրաշալի տեսիլ՝ Գրիգոր կաղաղակէ առ Տրդատ, առ աւագորեարն ու առ ժողովուրդ. «Եկայք, շինեսցուք սուրբ զխորանն լուսոյ, քանզի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի»:

Կը վազէ Տրդատ ի Մասիս, ահագին խոշոր քարեր կը գլորէ, Պարթեական ուժովը շաղկելով կը բերէ կը զետեղէ ի Վաղարշապատ, կռել կոփել կը տայ ի գործ շինութեան սրբոյ Էջմիածնի: Իսկ Հայոց թագուհին. ձեզ ասեմ, ձեզ՝ Հայոց տիկիներ եւ օրիորդներ, Հայոց թագուհին Ալիսէն եւ Տրդատայ քոյրն Սոսրովիդուխտ, նայեցէք քուրձեր առած, ի գետին ծռած՝ արիւն քրտինք թափելով հող կը կրեն, որ Աստուծոյ օրհնեալ տաճարը չուտով շինուի: Ո՞ւր էք դուք հիմակ, դուք միայն ձեր սեթեւեթներուն կը նայիք, կը նա-

յիք որ Զեր մարմինը վարդարէք: Դուք քանի մը քայլ առնուլ ու գոնե կիրակի օրերն եկեղեցի գալ եւ Աստուծոյ երկըրպագելը ձանձրութիւն կը համարիք, մինչդեռ ձեր թագուհիներն տաճարներու շինութեան համար հող կրեցին, քար կրեցին. թագուհիներ, որք ձենէ շատ աւելի փափուկ, շատ աւելի ազնուական էին:

Երկու աթուռներ կան, որք դարերէ ի վեր տիրած են ամբողջ Հայոց ազգի սրտին. — Էջմիածին ու Երուսաղէմ: Յանուն Էջմիածնի կը խայտան Հայ սրտեր, վասն զի կը յիշեն Հայ եկեղեցւոյ եւ Հայ ազգի այն մեծ Հայրապետն, որ Քրիստոնէութիւնն երկնեց ու ծնաւ, եւ ձգեց յաւիտենական փառաց արժանի յիշատակներ անդ ի վաղարշապատ: Յանուն Երուսաղէմի կը խայտան Հայ սրտեր, վասնզի Աստուծոյ յաւիտենական այդ քաղաքին մէջ կան այնպիսի յիշատակներ, որք Հայուն են: Երուսաղէմ Քրիստոսի տնօրինական քաղաքը լինելէ զատ, որով Հայ Քրիստոնէի մը միշտ պաշտելի, է նաեւ քաղաք, զոր մեր թագաւորք եւ նախարարք, հայրապետք եւ ժողովուրդք դուրգուրապով գրկեցին, վկայք են մեր վանորայք:

Վաղիւ տարեդարձ է Էջմիածնի շինութեան: Եկեղեցին մեծահանդէս կը տօնէ ի լուր ժողովրդեան գոչելով. «Էջմիածինն ի Հօրէ եւ լոյս փառաց ընդ նմա»: Շարականք վսեմագոյն են, թէ եղանակաւ եւ թէ խմատից բարձրութեամբ. աւասիկ Աւագ Օրհնութիւնն, «Ուրախ լեր, սուրբ Եկեղեցի, որովհետեւ Քրիստոս՝ արքայն երկնից պատկեց զքեզ իւր խաչովը, եւ քս պատնէշները վարդարեց իւր սքանչելի փառքովը: Ո՛վ Սիօնի դուստր, խնդա յայժ, որովհետեւ այսօր այս երկիրն երկինք եղաւ վերստին նորոգմանդ շնորհիւ եւ թագաւորն քրկնաւոր հաճեցաւ ի քեզ բնակել: Երկնաւոր զօրաց՝ հրեշտակաց հետ ի վեր կը ձօնեմք անդադար փառատարութիւն, նմա՛, որ ծագեց քեզ լոյս, ո՛վ մայր Եկեղեցի»:

Սակայն որքան նուիրական էր Էջմիածին, զի աթոռ էր մեծի Հայրապետին ամենայն Հայոց, այլ շատ անգամ կը գոհուէր ազգային ընդհանուր պէտքին: Հայոց ազգն իւր սիրտ

Թէեւ մշտնջենապէս կապեց այդ Աթոռին, այլ ոչ Հայրապետք: Վասն զի նոքա իրենց սիրան էջմիածնի կապելէ առաջ, ընդհանուր Հայոց եկեղեցւոյն եւ ազգին կապած էին. կը թնդար նոցա սիրան ի լուր էջմիածնի, այլ կը գորովէր նոցա սիրա ընդ աղէտս ազգին, ուստի ուր ազգային քաղաքական իշխանութեան եւ եկեղեցւոյ տնտեսութեան պէտքը կը գոչէր, լալով էջմիածինը թողլով հոն կ'երթային, թափառական կը շրջէին, մերթ ի Դուին, մերթ յԱնի, մերթ ի Հռովմիլայ եւ մերթ ի Սիւս, միշտ կարօտը քաշելով էջմիածնի. քանի՜ քանի հասուկաիր ճաւերնափրներ կան, որք կը պատմեն կաթողիկոսներու խանդակաթ սէրն առ էջմիածին:

Բայց ժողովուրդն եւս երբէք չմոռցաւ էջմիածինը: Գաղթական Հայն ամէն ատեն որ ետին նայեցաւ, լալով յիշեց էջմիածինը, եւ կաթողիկոսական նախնիներու ոտները կը համբուրէր, վասնզի այդ ոտները կախած էին էջմիածնի սուրբ հողը: Եւ ո՞վ չյիշէր Թէ ուխտաւորք էջմիածնէն հող բերելով կը բաժնէին ազգականաց ու բարեկամաց, որպէս զի իրենց նորածին երախայները Լուսաւորչի հողին վրայ պառկեցնեն ու քնացնեն, որպէսզի այդ երախայք Հայրենի հողէն զօրացած հայ ապրին ու հայ մեռնին:

Այլ սակայն ժողովրդեան սէրն, էջմիածնի վրայ աւելի կենդանի եւ յաւիտենական պահելու գործին մէջ Հայ աշխարհի եւ կոյր մութացկաններ գեր ի վեր հանդիսացան: Սոքա Մշտ Սուլթան Ս. Կարապետը խառնելով էջմիածնայ անուան հետ՝ Հայկական տուն ու տեղ չթողուցին, որ չմոռնէին, դռնէ դուռ, փողոցէ փողոց, տակաւին մինչեւ ցայսօր, կը պտըտին ու կերգեն:

«Հաւատք Քրիստոսին.

Լոյս Լուսաւորչին.

Մերն է էջմիածին:

«Սուրբ Կարապետ կարմիր խաչեր.

Մատաղ կանեն կտրիճ մանչեր»:

Դարերը խնայեցին էջմիածնի, բայց ոչ բարբարոսութիւնը: Անագորոյն Շահարաւ՝ Պարսից թագաւորն տեսնելով որ

Հայք էջմիածնի կապուած կը մնան, եւ Պարսկաստանի մէջ տեղաւորիլ չեն յօժարիր, կը հրամայէ քանդել էջմիածինը, եւ քարերը ի Սպահան տանելով, հոն նոր էջմիածին մը շինել, հնոյն քարերովն ու ձեւովը:

Յոհաննան՝ մեկիքն Աշտարակայ կը մօտենայ առ Շահաբաս, կը համարձակի խօսիլ այսպէս. «Տէր արքայ, կը կարծե՞ս որ էջմիածինը քանդելով եւ նոր էջմիածին մը կանգնել տալով այլուր, այս ժողովուրդն հանգա՞րտ կը մնայ: — «Ի՞նչ ընեմ ուրեմն:» — Այն սարն, ուր Աստուած խօսեցաւ Նոյի, Մասիսն եթէ տեղէն հանես ու բերես, յայնժամ գիտցիր, Արքայ, թէ այս ժողովուրդն աստ կը մնայ, վասնզի այն սարն է այս ազգին յոյսն ու պսակը, վասնզի այն սարին գէմն է Արագած, որոյ ի վերեւ Լուսաւորչի կանգնողն ընդմէջ երկնի եւ երկրի կախուած կայ աներեւութաբար, եւ օր մը պիտի երեւի, անտի ի Մասիս թռչելով եւ ճառագայթելով...»

Հայոց այս տխուր դաղթականութիւնն ու էջմիածնի աւերածն այնպէս ուժգին ցնցեց Հայ Խօսնակներէն մին ⁽¹⁾, որ ոչ միայն երկնեց, այլ եւ ներշնչեց Հայ աշուղներն ու կոյր մուրացկաններն, որ սոյն եղերերգը ամէն ուրեք, ուր Հայ կայ, կրկնեն ու յեզյեղեն:

«Ափս՜ս քեզ, Հայոց խեղճիկ ժողովուրդ,
Յիրուցան ելաք անմեղ անխորհուրդ,
Դերի գնաման աք ⁽²⁾ դէսլ ի Խորասան
Քաղցած ու ծարաւ, տկլոր թշուառական:

Խարիւր ու խազար ցաւի դիմնցաք,
Ձեր քաղցրիկ երկրէն ոտք դուրս չդրաք.
Խիմի ձեր խօր մօր գերեզման թողաք,
Տներն ու ժամեր ուրիշին տուաք:

Էս սիրուն դաշտերն, մեծ մեծ քաղքներն,
Քաղցրիկ ջրերն, ձեր չէն գեղերն,
Ո՞ւմն աք թողման, դուք որ գնաման աք.
Է՞սպէս կը լինի, որ մուանում աք:

(1) Ստեփան վարդապետ Կախավկայի վանուց:

(2) Երթալ էր:

Վախում ամ ⁽⁵⁾, էնպէս մտքերնուցդ ընկնի,
ինչքան որ ողջ աք՝ մտքերնուցդ չընկնի,
Պարի ⁽⁴⁾ ձեր որդւոյ, թուանց պատմեցէք,
էսպէս խայրենիքն քանդած թողուցիք:

Մասիսի անուն, Նոյայ տապանի,
Արարատ դաշտի, Սուրբ Էջմիածնի,
Մեր Խոր-վիրապի, սուրբ Գեղարդ, Մուշնի
Զի մուանան մինչ ի յօրն դատաստանի»:

Սոյն Նղերերգի Հեղինակին սրտէն կարծես արիւն կը վա-
զէ, երբ կը յաւերժու.

«Աչքըս կուրնար, չլինքըս կտորէր,
Խեղճ Հայաստան, գքեզ էնպէս չի տեսներ.
Թէ մեռած լինէի, ինձ երանի էր,
Քան թէ կենդանի՝ աչքըս բաց տեսնէր:»

Վ.

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Ա. ԴԱՐ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Եկեղեցւոյ գերագոյն իշխանութեան ներկայացուցիչ Հայ-
րապետութենէ զատ կային ուրիշ զատակարարներ եւս ըստ
Առաքելոյն. «Եւ Նա (Քրիստոս) եղ. զումանս առաքեալս,
զումանս մարգարէս, զումանս աւետարանիչս, զումանս հովիւս
եւ վարդապետս ի հաստատութիւն սրբոյ, ի գործ պաշտա-
ման, ի շինուած մարմնոյն Քրիստոսի». Եփես. Դ. 11:

Հայրապետութենէ յետոյ եպիսկոպոսունք կը կազմեն ե-
կեղեցական առաջին դասակարգ. իսկզբան անդ քրիստոնէ-
ութեան Առաքեալք ինքնին կը ձեռնադրէին եպիսկոպոսներն,
որք շատ անգամ երէց եւս կը կոչուէին: Գործ եպիսկոպոսաց
էր հովուել հաւատացեալները, վարդապետել զբանն կենաց,

⁽⁵⁾ Վախում ամ: ⁽⁴⁾ Գոնէ:

Հասանել անդ ի ժամու եւ ի տարաժամու ուր հոգեւոր պէտք կը կոչէին: Վերջապէս եպիսկոպոսն տեսուչ էր հոգեւոյ: Այլ սակայն նա ուրիշ հոգեւոր պաշտօն մ'ալ ունէր, նա իշխան էր եկեղեցւոյ, ուստի եկեղեցին ամբողջապէս կառավարելու հոգն եւս ստանձնած էր: Նա պիտի անտեսէր եկեղեցեաց շինութեան, պայծառութեան, ժառանգաւորաց եւ աղքատաց պէտքերը, ուստի եւ բոլոր եկեղեցական Հասոյթներն եպիսկոպոսին կը յանձնուէին ի մասակարարութիւն. եպիսկոպոսն ի մասին գործադրութեան այս ամէն պարտաւորութեանց եւ իրաւասութեանց՝ պատասխանատու էր իւր անշական ժողովոյն, որ կը գումարուէր ի տարւոյ երկիրս:

Տարրեր իմն էր սոցա ընտրութիւն, զի Առաքեալք քաջ գիտեցով թէ առաքելական ընտրութեան եղանակն եթէ միօրինակ ի գործ դրուի յամենայն ընտրութիւնս այլ եւ այլ պաշտօնէից, եկեղեցւոյ ընդհանրական միութիւնը կը վտանգէ, եւ թէ ուղիղ քանի հակառակ է տարբեր տարբեր դասակարգներու համար մի եւ նոյն ընտրական եղանակաւ պաշտօնեայ անուանելը, եւ թէ միանգամայն պահպանել հարկ է աստուածպետական ընտրութեան հիմը, ուստի մի ընտրական տարբեր դրութիւն եւս աւանդեցին եկեղեցւոյ, այն է իւրաքանչիւր դասակարգի պաշտօնէին իրմէ վերինէն իւր ընտրութիւնն առնլոյ դրութիւնը: Առաքեալք ոչ միայն անձամբ օրինակ տուած են ի հաստատութիւն այս դրութեան, «Պողոս եւ Բառնաբաս ձեռնադրեցին նոցա ըստ եկեղեցեաց երիցոռնս, աղօթս արարեալ հանդերձ պահովք, յանձն տրարին զնոսա Տեառն, յոր հաւատացեալ էին» . Դործք. ԺԴ. 22. այլ գրով իսկ հրամայած են. «Կացուսցես ըստ քաղաքացն երիցունս, որպէս եւ ես քեզ պատուիրեցի» . Տիմոս Ա. 5: Աւասիկ Պողոս բերնով պատուիրածը գրով եւս կը հրամայէ կատարել:

Այլ սակայն Առաքեալք քանի որ կենդանի էին, այս ընտրական դրութեան գործադրութիւնը դիւրին էր, բայց իրենց մեռնելէն յետոյ զմէ պիտի ընտրուէին եպիսկոպոսք, քանի որ եկեղեցին չունէր պաշտօնական պետ մը, եւ թէ լինէր իսկ այդպիսի յայտնի պետ մը, զոր օրինակ յեղեակաւ

ի կեսարիա, յԱնտիոք, ի Հռովմ եւ այլն, տեղերու հեռաւորութիւնն ու հեթանոսական հալածանքն ո՛չ տալաքէն մեծ արգելք էին գործադրութեանն այդ դրութեան, ուստի Ա. դարու Քրիստոնեայք ուրիշ դրութեան մը հետեւեցան, որ կարի նման էր առաքելականին եւ գործադրութիւնն եւս դիւրին: Եւ այս էր.

Մօտակայ գաւառաց քանի մը եպիսկոպոսներն, թուով գոնէ երեք, ժողով գումարելով կընտրէին ու կը ձեռնադրէին եպիսկոպոս այն ընծայացուն, որոյ բարոյական հանգամանաց արժանաւորութիւնը վիայուած էր ժողովրդէն:

Եպիսկոպոսաց ձեռնադրութիւնն հրապարակաւ էր, բայց ո՛չ ի ժամանակի հալածանաց, եւ պահովք եւ աղօթիւք կը կատարուէր այն քաղաքին մէջ, որոյ յանուն կը ձեռնադրուէր ընծայացուն: Ձեռնադրութենէ յետոյ կը մատչէր Սուրբ պատարագ ի հոգեւոր օրհնութիւն նորընծային եւ ժողովրդեան:

Արգիլեալ էր եպիսկոպոսաց բնակակից լինել ընդ կնոջ. նոքա որք ի հեթանոսութենէ անտի էին եւ արժանաւորք եպիսկոպոսութեան, պարտաւոր էին հրաժարիլ իրենց կիներէն, այս պայմանն կը թուի թէ յոյժ բացարձակ էր, եւ Ս. Լուսաւորչի եւ նորա որդւոց եւ թոռանց պատմութենէն, ինչպէս եւ Եւսեբիոսէն գիտեմք թէ նախ քան զԼուսաւորիչն յԱնտիոք գումարուած քանի մը եպիսկոպոսներ եւս մեղադրանք դիտած են եպիսկոպոսի ընդ կնոջ բնակակցութիւնն. Պատմ. Եկ. Է. Ժ:

Եպիսկոպոսաց կեանքն աղքատիկ էր ⁽¹⁾: Եւ ամենեւին տարբեր զգեստ չէին հագներ, որ չյայտնուին Հեթանոս հաւածիչ աչերէ, եւ այս՝ ոչ առ երկիւղի տանջանաց եւ մահու, այլ առ սէր յարատեւութեան եկեղեցւոյ, զի եթէ յօժարաւիոյթ լինէին ի նահատակութիւն, ո՞վ պիտի այլ եւս պահպանէր նորահաստատ եկեղեցին, քանի որ ի ձեռին եւս չունէին տակաւին զօրաւոր միջոցներ բազմաթիւ ժառանգաւորներ հասցնելու:

(1) Ո՛չ ապաքէն Պօղոս եւս իւր արհեստն ի գործ դնելով իւր ապրուստ կը մարէր նստացիոց բեռ չլինելու համար. Գործք. Ի. 34:

Եպիսկոպոսն ունէր եւ ատեան, որ կը կազմուէր իւր երէցներովն ու սարկաւաղներով : Որքան կարելի էր, եպիսկոպոսին պարտքն էր արգելք լինել քրիստոնէի մը, չդիմելու համար կռապաշտներու ատեան : այս բան շատ խիստ էր, մինչ զի այն քրիստոնեայք, որք թէ փորձէին այս ատենի իրաւասութեան չհնազանդիլ, կը զրկուէին հաղորդութենէ : Եպիսկոպոսն իւր վիճակին աէր էր ցմահ, եւ չունէր հրաման դաւառէն դուրս ելնել եւ ոչ մի պատճառանօք : Ամբաստանութեան ենթարկուած եպիսկոպոսն եպիսկոպոսաց ժողովոյ մը մէջ միայն կը դատուէր :

վ.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ

ՏԱՃԱՐ ՀԱՅՈՅ

Ա. Ի. Ա. Գ. ԽՈՐԱՆ ԿԱՄ ՍԵՂԱՆ

« Ի հանդիսաւոր աւուրս զարդարել զՍեղանն թարմ ծաղիօք, աշտանակօք, աւետարանօք եւ խաչիւք : բայց երկոտասանիցն մոմեղինաց կարգ՝ միշտ ի վեր : »

Մշտավառ կանթեղ առաջի սեղանոյն : Վարագոյր մեծ, միակողմ : Ի խորհրդանոցի շիշ բաժակի, լի անապակ գինեաւ, անդ նոյնպէս եւ նաչիհն : Սպաս նշխարի խաչելութեան պատկերաւ եւ եթ, միշտ միջակ մեծութեամբ եւ չափաւոր բարակութեամբ : Զծաշուն քաղելով յառաւօտու՝ նշխար դործել եւ թարմ հանել ի սեղան : Ի ձախակողմեան խորհրդանոցի կոնք մաքուր եւ խորհրդատետր : Վարագոյրք խորհրդանոցացն ըստ պատշաճի աւուրն վայելչագեղ :

Եթէ կան փոքր խորանք, մի խաչ յատիճանս, երկու աշտանակ եւ ի միջի աւետարան նկարէն :

Ի բեմի ժամագիրք ատենի, առընթեր ժամագրքի աւետարան, փոքրիկ գրակալաւ : »

ԿԱՐԳԱՅՈՅ (1)

(1) Տես ի Խոսնակ, յերես 88 :

Վկայութեան իյորանն ունէր աշտանակ եւ ճրագներ : Աշտանակն ունէր պատուանդան մը , բուն մը եւ վեց ստեղներ , որոց երեքը լուսին մէկ կողմն էին եւ երեքը բունին միւս կողմը , եւ եօթը ճրագներ բունին եւ ստեղանց ծայրերը : Ստեղներն ունէին քանդակագործ սկահակ , գնդակ եւ ծաղիկ : Ծրագաց ձէթը մաքուր լինել հրամայուած էր , եւ ճրագներն ամէն երեկոյ կը վառուէին . ԵԼՔ ԻԵ . 31-40 : Լ . 8 : Լէ . 17-24 : ՂԷԱ . ԻԴ . 1-3 :

Վկայութեան Խորանն Խորայելի հետ էր , դէս ու դէն կը տարուէր , չարժական էր մինչեւ ցՍողոմոն , որ Աստուծոյ փառաւոր տունը կանգնեց , ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ՏԱՃԱՐ յանուն ճշմարտին Աստուծոյ ⁽¹⁾ : Հոն Սողոմոն ծուներ ի գետին՝ բազկատարած աղօթեց եւ մաղթեց որ այդ տան մէջ ով որ աղօթէ , Աստուած լսէ նմա . եթէ հասնին փորձանքներ , տաքնապներ եւ դառնալէտ մահատարածամներ , եւ ժողովուրդն այդ տան մէջ հաւաքուած , աղօթէ , անցնին ու փարատին : Եւ ոչ միայն Խորայելացի մը եթէ հոն աղօթէ , Աստուած լսէ նմա , այլ եւ օտարազգիներու եւս , որք պիտի գան հոն աղօթել , զի « Ծանիցեն ամենայն ազգք երկրի զանունքս եւ երկիցեն ի քէն , որպէս եւ ժողովուրդքս Խորայել . եւ ծանիցեն զի անունքս կոչեցեալ է ի վերայ ՏԱՆՍ , զոր շինեցի » :

Յոյց տալու համար թէ սրբան մեծ էր Աստուծոյ սէրն առ Խորայել եւ թէ միանգամայն ինքն Աստուած սրբան արդարադատ , որ մինչեւ իսկ Սողոմոնի այնքան խնամօք շինած տաճարն անգամ պիտի արհամարհէր , եթէ Խորայել ի մեղս վարակի , աւասիկ Աստուծոյ խօսքն առ Սողոմոն . « Լսեցի աղօթիցդ , եւ կատարեցի այնպէս : Սրբեցի այդ Տունը , զոր շինեցիր եւ անունովս կնքեցի յաւիտեան , աչքս եւ սիրտս հոն պիտի ըլլայ միշտ : Սակայն եթէ Դաւիթ հօրդ պէս հաւատարիմ մնաս ինձ եւ պահես հրամաններս , թագաւորութեանդ աթոռ հաստատուն պիտի մնայ յաւիտեան , եւ քո ցեղէդ չպիտի պակսի առաջնորդ Խորայելի : Բայց եթէ դուք

(1) Տաճարին մէջ կային նաեւ չասն աշտանակներ համակ ոսկիէ , որոց կէսն հիւսիւսային եւ կէսն հարաւային կողմն էին հանդէպ Դաբիրային . Գ . Թագ . է . 49 , 50 : Մնաց . Դ . 7 :

եւ ձեր զաւակներն ինէ հեռանաք եւ արհամարհէք զիս եւ այն հրամաններն, զոր Մովսէս տուաւ, եւ երթայք ծառայէք աստուածներու, իսրայելը պիտի բառնամ այս երկրէն, զոր տուած եմ, եւ այդ Տունը, զոր անունովս սրբեցի, պիտի ձգեմ երեսէ, եւ իսրայէլ եւ այդ Տունը բոլոր աշխարհի բերնին զոյց ծաղու եւ առակ նշաւակի պիտի ընեմ: Ով որ անցնի, պիտի գարմանայ եւ պիտի չընջէ, թէ «Ի՞նչու տէր Աստուած այս երկրին եւ այս տան այսպէս ըրաւ. եւ պիտի յաւելուն. — վասնզի սոքա ձգեցին իրենց Աստուածը, որ իրենց հայրերն եգիպտական ծանր ծառայութենէ ազատած էր եւ երկրպագած էին ուրիշ աստուածներու, անոր համար Աստուած այս ամէն չարիքները բերաւ նոցա վրայ» Գ. Թագ. 2-10:

Հայոց ազգն եւս ունի ամենուրեք Աստուծոյ օրհնեալ տաճարներ, ուր քրիստոնեայ ճակատներ միշտ ահիւ եւ երկիւղածութեամբ կը խոնարհին յերկրպագութիւն անուան Յիսուսի Քրիստոսի, եւ բազկատարած կաղօթեն վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի եւ հաստատութեան սրբոյ եկեղեցւոյ: Կաղօթեն վասն սուրբ եւ ուղղափառ եպիսկոպոսաց եւ մանաւանդ Հայրապետին, վարդապետաց, քահանայից, սարկաւազաց եւ ամենայն ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ, որպէս զի սոքա ի հաւատս չգլին, եւ ուղիղ համառօտեն զխանն ճշմարտութեան: Կաղօթեն բարեպաշտ թագաւորաց եւ աստուածասէր իշխանաց, զօրավարաց եւ զօրաց համար, որպէսզի սոքա խնամք տանին ժողովրդեան, պահպանեն խաղաղութիւնը, գթութեամբ, արդարութեամբ եւ իմաստութեամբ կառավարեն աշխարհս: Կաղօթեն առ հասարակ համայն մարդկութեան համար, որպէս զի խաղաղ եւ բարեբաստիկ ապրի, Աստուծոյ շնորհօք լուսաւորուի, զարգանայ եւ արժանանայ փրկութեան: Կաղօթեն ննջեցելոց համար, որպէս զի Տէրը նոցա շնորհէ իւր աստուածային արքայութիւնը: Հայոց ազգն ոչ միայն ուրիշներու համար կաղօթէ, այլ եւ կաղօթէ, որ ուրիշներու, որք են ընդ ամենայն տեղիս քրիստոնէութեան, աղօթիւքն ու բարեխօսութեամբ, Տէրն ողորմի, ողորմի Հայոց ազգին: Ահա Հայաստանեայց ե-

կեղեցին այսքան ուղիղ հաւատով եւ այսքան քրիստոնէական սուրբ ոգւով կը վարուի յաղօթս եւ յօրհնութիւնս :

Աւագ խորանին երկոտասան աշտանակներն ի խորհուրդ թուոյ Առաքելոցն են : Զարդարանքն ի հանդիսաւոր աւուրս՝ յանուն մեծ վայելչութեանն է Աստուծոյ, զի Յիսուս իւր աշակերտներովը բազմեցաւ եւ բաշխեց իւր մարմինն ու արիւն ի փրկութիւն աշխարհի՝ այն վերնատան մէջ, որ զարդարուած էր . Դուկ . ԻԲ . 12 : Վարագոյրն ի յիշատակ է այն հին ժամանակին, երբ մարդս Աստուծոյ շնորհներէն զրկուած ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու կը խարխալէր, այսինքն Աստուծոյ եւ մարդոցն մէջ վարագոյր ձգուած էր, զոր պատուեց Յիսուս ի խաչի մահուամբն իւրով : Դինին, որ անառակ պէտք է լինի, եւ նաչին՝ ի սպաս են Հաղորդութեան Ս . Խորհրդոյ : Նշխարը կը պատրաստուի ծաշուի աղօթքով եւ առժամայն կը հանուի ի սեղան : Խորհրդանոցներէն մին Սպասի համար, իսկ միւսն Պատարագի անօթներուն համար է : Խորհրդանոցն է յուշարար այրին Քրիստոսի, ուր ծնաւ :

Վ .

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏՕՆԲ

Երկուշաբթի . — ՍՐԲՈՑ ՄԱՆԿԱՆՑՆ ԲԵԹԼԵՆՄԻ (¹) : Քրիստոսի ծննդեան ատեն երեք մոգեր յերուսաղէմ գալով սկսան հարցանել թէ »Ո՞ւր է արքայն Հրէից, որ ծնաւ» : Հերովդէս թագաւոր որ օտարազգի էր, եւ յաջողած էր մինչեւ իսկ Հրէից քահանայապետութեան անկախութիւնը բռնաբարել, եւ համբաւած էր թէ ինքն է Մեսիայն, խռովեցաւ, եւ լսելով թէ Մեսիայն ըստ մարգարէութեան Միքիայ պիտի ծնի ի Բեթլէհէմ, հրաման ըրաւ, որ բոլոր Բեթլէհէմի եւ անոր սահմաններուն մէջ գտնուած նորածին երախայները սրախողխող մեռնին : Այս անգութ հրամանն իսկոյն գործադրեցաւ, եւ լաժնից, սղբոց եւ հեծեծանաց ձայներ դզողներով երկինքը, աստուածային ցասումը գրգռեցին Հերովդէսի

(¹) Օտարազգի սրբոց վրայ գրել ուրիշ անգամ :

վրայ, որ իւր կինն ու զաւակներն սպաննելն յետոյ, ինքնոսպան եղաւ :

Բեթլէհեմի տղեկներն որք կը կարծուէին թուով իրր 1460, եկեղեցին նախավկայներ կը ճանչէ, վասնզի սոքա մեռան ի վկայութիւն ծննդեան փրկչին աշխարհի: Տաղարունն ունի գեղեցիկ մեղեդի, աւասիկ:

«Արթունք զուարթունք
Բանին բանաւոր ծեծուունք:
Գարնան աւետիս
Դրախտին գոյնզգոյն ծաղկունք:
Եւ քաղցրաճաշակ
Զարմին զանազան մրգունք:
Եղեմ՝ շնչական
Ընտրեալ լուսախայլ մանկունք:
Թռչունք թեւաւորք
Ժողով ձեր ի ծառ լի տունի:
Ի ժամ գիշերի
Լոյս լուսակարկաջ աստղունք:
Խնկաբեր լերանց
Ծառ ծաղկաքաղիկ մանկունք:

Երեմյաքքի. — ՍՐԲՈՑ ԿՈՒՍԱՆԱՅՆ ՆՈՒՆԵԱՅ ԵՒ ՄԱՆԵԱՅ:
Նունէ եւ Մանէ Հռիփսիմեանց ընկերներէն էին: Սոքա երբ յերիզա հասան, Մանէ հոն մնաց իբրեւ ճգնուհի ի լերինն Դարանաղեաց, իսկ Նունէ գնաց ի վրաստան եւ հոն Մծխիթայ Միհրան իշխանի կինը բժշկելէ յետոյ լուսաւորեց վրաստանն ի Գրիգոր լուսաւորիչ Նունեայ այս գործը լսելով, զրկեց պաշտօնեայներ որք Նունեայ աջակցելով գրեթէ ամբողջ Կովկասը քրիստոնէացուցին: Նունէ ի վրաստան հանգեաւ խաղաղութեամբ, իսկ Մանէ յերիզա վախճանեցաւ, զոր թաղեց Գրիգոր Լուսաւորիչ այն քարայրին մէջ, ուր նա ճգնած էր, ուր եւ ինքն Գրիգոր յետոյ ճգնեցաւ եւ հանգեաւ ի Տէր:

Հինգշաքքի. — ՍՐԲՈՑ ԻՇԽԱՆԱՅՆ ՍԱՀԱԿԱՅ ԵՒ ՅՈՎԱԿԻՄԱՅ: Սոքա կարնեցի էին. որոց հայրն էր Մահմետական եւ

մայրն քրիստոնեայ Հայկազուն : Ամբաստանեցան սոքա թէ հակամէտ են ի Յունաստան երթալ առ Լեւոն Կայսր , ուստի բանտարկեցան : Բայց որովհետեւ հակառակ այնքան հրապուրանաց՝ անդրդուելի մնացին ի հաւատս Քրիստոսի , գլխատեցան , որոց վրայ երկնքէն ըյս ծագեցաւ :

Շարքար . — ՍՐԲՈՅՆ ՄԵՆԻՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՄԵՐՈՅ ԵՒ ԽԱԿԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ : Ներսէս Հայոց նշաւորագոյն հայրապետներէն է . վանքեր շինեց , դպրանոցներ հաստատեց , կանոններ սահմանեց , վերջապէս Հայոց եկեղեցւոյն եւ ազգին բարերար հանդիսանալով իրաւամբ վայելեց Մեծ տիտղոսը : Ներսէս որ ինքն ինքնին բարիք մը էր Հայոց , աւելի եւս բարիք մը եղաւ , զաւակ մը տալով Հայոց ազգին , զաւակ ամենավեհագոյն վեհագունի Հօր , որ էր Սահակ Պարթեւ հայրապետ (²) : Իսկ խաղ էր նախ սարկաւազ , եւ ապա եպիսկոպոս ձեռնադրեցաւ եւ վանորէից տեսչութիւնն ըստանձնեց հրամանաւ Ներսէսի : Խաղ աներկիւզ կը յանդիմանէր Հայոց թագաւոր Արշակն , որ թէեւ իփորձեց քարկոծել տալ , այլ խաղայ ազգականք , որք նախարարեան տոհմէին , ազատեցին : Ներսէս մեր Պապ թագաւորէն թուռւորուելով հանգեաւ ի Տէր , իսկ Պապ գլխատեցաւ ի պատիժ իւր անօրէնութեանն որ առ Ներսէս : Վ .

(²) Վաղիւ Ազգ. Հիւանդանոցի պարտիզին մէջ Սամաթիոյ սանտըր հարազատ ծնունդը մեծին Սահակայ , սեղան կը կազմեն եւ բաժակ կը պարպեն յանուն այն անգուգական բարերար Սրբոյն , որոյ թողնիկն էր Կարմիրն Վարդան :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վարչական Խորհրդոյն Կրօնական ժողովոյ
ՏՆՕՐԷՆ ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՊԻՍ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Զամազմըլս, Յակոբեան խան, Թիւ 40, 44, 42, 43

1888

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک رخصتیہ طبع اولشمار